



INTERVJU / Iztok Ilc, japonolog in prevajalec prve mange v slovenščino

# Prvi kamen iz orjaškega sveta mange

✂ Ingrid Mager

**P**revajalec japonske književnosti Iztok Ilc je za slovensko bralstvo prevedel kar nekaj kulturnih japonskih literarnih romanov, zadnji njegov prevod pa je manga, ki je v slovenščini izšel po zaslugi založbe VigeVageKnjige. *Človek za nobeno rabo* je zadnje delo mojstra mange Yoshiharuja Tsugeja, ustvaril ga je sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, danes pa velja za njegovo najbolj priljubljeno. Prevesti mango pa ne pomeni prevesti le stripovskih oblačkov, temveč je treba razumeti tudi kulturni fenomen mang znotraj sodobne japonske družbe. Iztok Ilc sicer prevaja tudi iz francoščine in je podpredsednik Društva slovenskih književnih prevajalcev.

**Pred sedmimi leti ste za naš medij dejali, da vas mange ne privlačijo.**

**No, zdaj smo z vašim prevodom dobili prvo mango tudi v slovenščino. Ste se zarekli kruha, kot se reče?**

Niti ne. Svojih bralnih navad nisem kaj bistveno spreminjal, res pa danes berem več stripov, kot sem jih pred sedmimi leti. Treba je dati stvarjem priložnost. Pobudo za prevod mange je navsezadnje dala urednica založbe VigeVageKnjige Anja Zag Golob, jaz Tsugeja nisem poznal. Pri tej založbi ves čas spremljajo, kaj se na področju stripa aktualnega dogaja. In po vsem svetu se v zadnjih letih dogaja revival tega avtorja. Svet mange na Japonskem pa je tako orjaški, da je potrebna veliko časa, preden ugotoviš, kaj ti je všeč, saj je na voljo vse od nižnjih žanrov do veleuspešnic.

**V čem je manga drugačna od drugih evropskih in ameriških stripov?**

To je bolj vprašanje za striparje, sam mange ne vidim nič drugače kot kateri koli drugi strip. Kolikor mi je znano, je manga v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja v ne-japonski strip uvedla drugačen tip montaže sličic, akcije, vse je veliko bolj razgibano. Vendar ima *Človek za nobeno rabo* drug narativ od običajnih akcijskih mang, ki jih izdajajo v serijalih. Ne gre za strip s superjunaki, pustolovci, športniki ali mladostni-

ki, zapletenimi v neskončne melodrame; konkretno Tsuge je že sam po sebi podžanr mange, ki se ukvarja z vsakdanjim, monotonim življenjem, v katerem se ne dogaja veliko. Junaki se spopadajo s problemi, ki se jih ne rešuje po vzoru herojstva, se pa običajni ljudje s tem lažje poistovetijo. Niso vsi uspešni, ekstrovertirani, a bi vseeno radi iz svojih življenj kaj naredili, vendar jim ne uspeva.

**Kdo so sodobni samuraji v japonski kulturi?**

Zlasti serijo zadnjih šestih Tsugejevih stripov, združenih pod naslov *Človek za nobeno rabo*, povezujejo s kritiko kapitalizma in storilnosti. Osemdeseta na Japonskem so bila ultrakapitalistična, to jih je potem tudi pokopalo, in zdaj že trideset let stagnirajo, se otepajo finančnih kriz, v bistvu jih rešuje zgolj nenehno notranje zadolževanje. V storilnostno naravnanih osemdesetih so začeli poslovni svet povezovati s samurajstvom, herojstvom, častjo, predanostjo delu. Ta samurajska etika je umetni konstrukt, mit, ki je vzniknil konec 19. stoletja kot neka opora nacionalni identiteti. Toda niso vsi Japonci takšni, velika večina se ne vidi v tem, v to so prisiljeni. Nekateri imajo to srečo ali nesrečo, da so kot Tsuge posebne in svojeglave osebnosti, ki živijo docela po svoje, vendar za to plačajo visoko ceno, tudi ceno revščine. Njega je preživljala žena, šele na koncu ustvarjanja, ko so njegova dela obudili v filmskem in televizijskem mediju, je tudi kaj zaslužil.

**Čemu je manga tako privlačna tudi za ne-japonske kulture?**

Pravzaprav ne vem, ker, kot sem rekel, se s tem ne ukvarjam. Vem samo, da jih v zadnjem času na Japonskem delajo usmerjeno za tuja tržišča; so izvozni artikel, pop kultura pa prinaša veliko denarja. Trži se seveda popularna manga za široka občinstva, *Človek za nobeno rabo* je vseeno bolj nišna, umetniška manga. Mange in anime so bile recimo že prej zelo popularne v Italiji, poznam kolege, ki so se za študij japonščine odločili ravno zaradi prebiranja mang, skozi katere so spoznali japonsko kulturo. Zame je manga

podoben fenomen kot navduševanje nad fantazijsko literaturo v določenem življenjskem obdobju jo moraš začeti brati, potem se ti usede in ostane s tabo. Oboje sem preskočil. Od literature s fantastično-pustolovskimi prvinami sem okusil samo starogrške bajke, kot so štorije s Herkulom, Jazonom, Odisejem in drugimi.

**Včasih se je japonsko literaturo večinoma prevajalo posredno iz drugih prevodov, v glavnem iz angleščine. Vi ste mango prevedli neposredno iz japonščine, kajne?**

Prevajanje iz angleških prevodov ima svoje pasti, vendar ta trend razumem, saj preprosto ni bilo prevajalcev za izvirne jezike. Problem je, da so angleški prevodi prevedeni za angloameriški trg s posebnimi bralskimi pričakovanji; več je poseganja v tekst, včasih tudi več cenzure, čeprav sami temu ne bodo rekli tako. Pri uspešnicah, kot so romani Harukija Murakamija, računajo na milijonski trg; potem pa kakšni »sporni« prizori kar izginejo. Seveda tudi v Sloveniji prevajamo za slovenski trg, ampak se mi zdi, da se prevajalci vendarle zelo držimo izvirnega teksta.

**Smo kot majhen narod bolj spoštljivi do jezikov nasploh?**

Mislím, da lahko naš odnos do izvirnikov primerjamo z odnosom do urejanja izvirnih besedil. Recimo v angloameriškem svetu imajo uredniki veliko besede, medtem ko ima pri nas urednik manj moči. Gre torej po eni strani bolj za to, koliko se sme posegati v avtorjev tekst, po drugi pa, koliko avtorji razumejo uredniško delo in dopuščajo posege druge roke. Prevajalci, če se le da, pustimo besedilo pri miru, sploh če nimamo stika z avtorjem, da bi ga lahko kaj vprašali. Nekateri avtorji zelo ljubosumno varujejo svoja dela, in zgodi se, da si naslove nazaj prevedejo s kakšnimi prevajalskimi orodji. To se mi je že zgodilo pri Muriel Barbery za njen roman *Une rose seule*, ko je očitno strojno prevedla moj naslov v slovenščini *En sam cvet*, in potem spraševala, zakaj ni tak kot v francoščini. Nato sem ji moral pojasnjevati, zakaj sem se odločil, kot sem se.

**Japonski naslov mange Munō no Hito sta z urednico prevedla v Človek za nobeno rabo, ki pa je drugačen od angleškega The Man Without Talent, kajne?**

Slovenski prevod naslova korespondira z izvornikom, medtem ko so vsi drugi prevodi, ki sem jih doslej videl, recimo srbski, hrvaški, francoski ... podlegli angleški varianti prevoda. Malce sem se poglobil v ta naslov, ker mi ni bil čisto logičen: ta človek ima v bistvu veliko talentov, veliko zna in ima veliko idej, ampak jih ne zna unovčiti. V izvorniku ni nujno, da gre za talent, lahko gre za kompetence, spretnosti v širšem smislu. Te argumente sem predložil uredništvu založbe, podal nekaj svojih idej za naslov, nato pa so predlagali tega, ki je ostal. Nimam nobenega zadržka sprejeti prevodne rešitve koga drugega, če kot prevajalec presodim, da je ustrezna in jo potrdim.

**Ste mango prevajali bolj sproščeno kot bi leposlovni roman?**

Sproščeno nikoli ne prevajam, ker v sproščenosti vedno kaj spregledaš, vedno preži kakšen hakeljč, poleno, ob katerega se lahko spotakneš. Strip ima zelo omejen prostor, kot bi prevajal podnaslove za film – teksta ne moreš po mili volji raztegovati. Pri japonščini pa lahko v pismenke zelo zgostijo informacije in v en oblaček spravijo veliko pismenk. Lahko sprejemem strategijo skrajne ekonomije izraza in oklestim besedilo do minimuma, a se včasih ne da, ker se lahko izgubi koherenca med oblački in sličicami.

Druga za japonščino zelo značilna stvar je raba onomatopejskih, torej podobnoglasnih izrazov. Onomatopejo

uporabijo za marsikaj, za zvočno ponazarjanje, za ponazarjanje lastnosti, recimo vrsto hoje, ki je lahko krevsasta ali lahkotna, kakovosti materiala, ki je lahko mat ali bleščeč. Nenazadnje imata tudi slovenski besedi kotrljati in lesketati v sebi neko zvočnost in svetlobnost. V proznem besedilu to rešiš znotraj stavka, dodajaš pridevnike, prislove, izbiraš zvočno bogate besede in tako dalje, v mangi pa se besede uporabljajo dobesedno, vpisane v sličico. Pri zvočnih onomatopejah teh težav ni, saj jih rešuješ z besedami, kot so tresk, smrk in podobno. Večji problem so onomatopeje za ponazoritev gibanja ali kakega drugega pojava. Ob vsem tem sem na koncu stripa naletel še na poezijo. Avtor Tsuge v zadnjem poglavju obudi iz pozabe pesnika po imenu Seigetsu Inoue iz 19. stoletja in v besedilo vplete njegove haikuje in druge kratke pesmi, tako da je bilo treba prevajanje »preklopiti« na poezijo, a spet v omejitvi oblačkov. Kot rečeno, sem bil v primeru mange omejen s prostorom, a smo konec koncev omejeni tudi pri prevajanju poezije, saj mora prevod vsaj približno slediti dolžini verzov. Ko sem prišel do konca, me je prešinilo, da je v nekem smislu prevajanje stripov podobno prevajanju poezije. Vzeti si moraš dovolj časa, da se ti celota usede, da lahko ujameš pravo razmerje med količino besedila in učinkom.

Pri tej mangi je bilo treba upoštevati še druge reči, recimo precej sem se namučil s filozofažami o okrasnih kamnih, o zadržani lepoti japonskih ptic in še marsikaj bi lahko naštel. Najpreprostejši primer ekonomičnosti je, kako stlačiti v okvirčke recimo večmestne številke, kar sicer Japonci rešijo z dvema pismenkama. Zapiso-

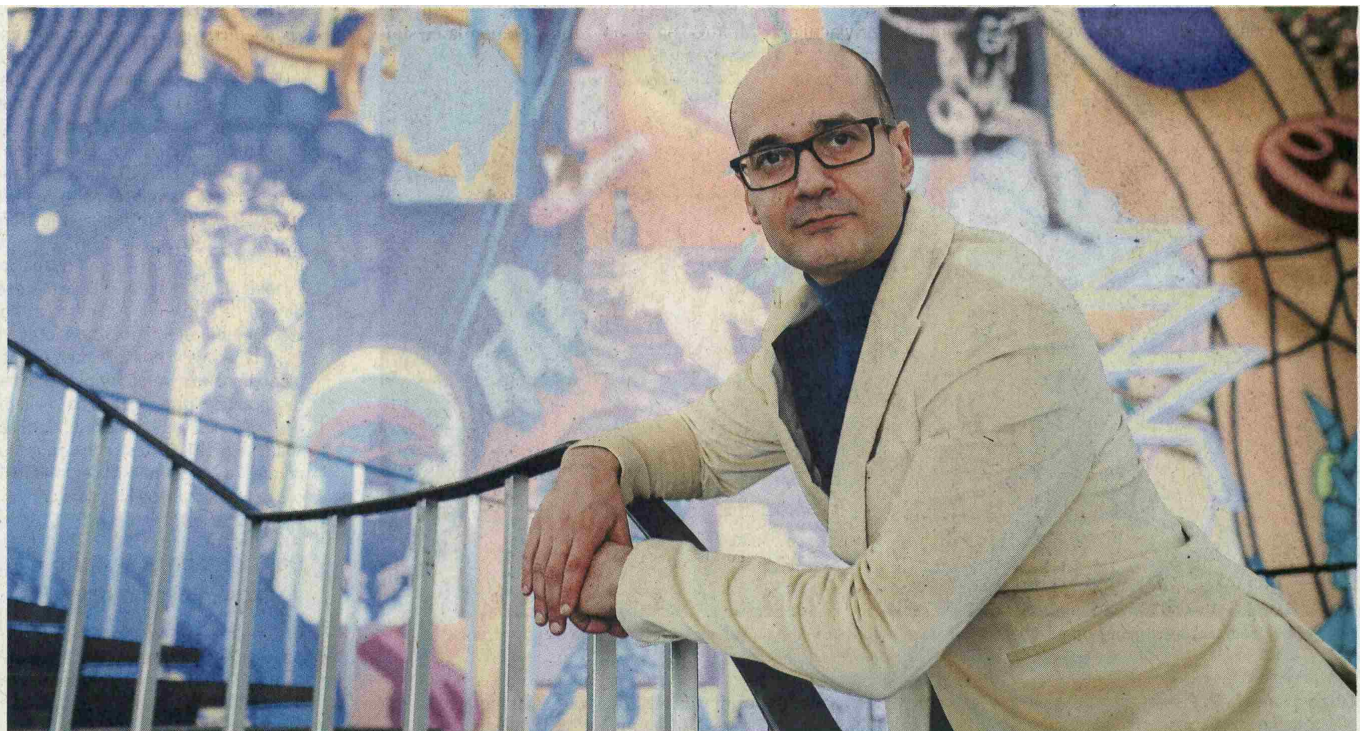
vanje števil s ciframi sicer slogovno ni najlepše, literarni jezik namreč terja besede, ampak če ne gre, ne gre.

**Tsuge je kulturni avtor mange, pa tudi velik posebnež, kajne?**

Da, je takšen kot glavni junak – rad izgine. Leta 1986, ko je izdal svojo zadnjo mango *Človek za nobeno rabo*, je izginil iz javnosti. Težko ga je najti, ne uporablja elektronske pošte, zato se je izdaja slovenskega prevoda tudi toliko zavlekla, preden je založba z njegovimi sorodniki uspela urediti avtorske pravice. Treba jim je bilo razložiti tudi, kakšno tržišče je slovenski trg, da torej ne morejo pričakovati visokih naklad in tantiem. Na srečo je založba VigeVageKnjige vztrajala pri komunikaciji, uredila vse potrebno, meni pa je potem pripadla naloga, da mango prevedem. ×

**Avtor Yoshiharu Tsuge je že sam po sebi podžanr mange, ki se ukvarja z vsakdanjim, monotonim življenjem, v katerem se ne dogaja veliko. Junaki se spopadajo s problemi, ki se jih ne rešuje po vzoru herojstva, se pa običajni ljudje s tem lažje poistovetijo.**

**Slovenski prevod naslova korespondira z izvornikom, medtem ko so vsi drugi prevodi, ki sem jih doslej videl, recimo srbski, hrvaški, francoski ... podlegli angleški varianti prevoda. Malce sem se poglobil v ta naslov, ker mi ni bil čisto logičen: ta človek ni brez talentov, ampak jih ima v bistvu veliko, veliko zna in ima veliko idej, ne zna pa jih vnovčiti.**



Iztok Ilc, japonolog in francist: Sproščeno nikoli ne prevajam, ker v sproščenosti vedno kaj spregledaš, vedno preži kakšen hakelec, poleno, ob katerega se lahko spotakneš.

📷 Jaka Gasar